

maani dramatisoi. Kokoelman päättää Tuija Saresman kutkuttava analyysi Timo Hännikäisen esseekokoelmasta *Ilman* (2009). Hännikäisen kautta Saresma analysoi laajemminkin, miten nykypäivän suomalainen miesaktivismi hyödyntää kaunan ja vihan tunteita rakentaakseen ja ylläpitääkseen tunneyhteisöään. Avoimen feministisestä näkökulmastaan huolimatta — tai ehkä juuri sen takia — Saresman luku onnistuu avaamaan Hännikäisen esseistiikkaa selkeällä ja tasapuolisella tavalla.

Kaiken kaikkiaan *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* on huolella harkittu kokonaisuus ja tärkeä kontribuutio suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen kentälle. Näyttää siltä, että Suomeenkin alkaa olla kerääntynyt kriittinen massa kirjallisuuden tunneilmiöistä kiinnostuneita tutkijoita, mikä mahdollistaa hedelmällisen ja nopean kehityksen tutkimusalalla. Toivoa sopii, että Helteen ja Hollstenin kokoelman pioneerityö raivaa tietä myös tuleville aihepiiristä ammentaville teoksille.

Kirjoittaja

Tero Eljas Vanhanen, FT, tutkija, Helsingin yliopisto
(tero.vanhanen[at]helsinki.fi)

SARI KIVISTÖ

Ylirajainen kirjallisuudessa

Heidi Grönstrand, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä ja Mikko Pollari: *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden ylirajaisuudesta*. Helsinki: SKS, 2016. 178 s.

Joskus itsestäänselvyydetkin tarvitsevat muistuttamista. Kirjallisuuden monikansallisuus, monikulttuurisuus ja ylirajaisuus eivät ole varsinaisia uutisia kenellekään kirjallisuushistoriaa syvemmin tuntevalle. Taiteilijat ovat kosmopoliittista väkeä, jotka ovat samastuneet ennemmin kansainväliseen taideyhteisöön kuin pieniin kotoisiin kirjailijapiireihin. Kirjailijat ovat aina kiertäneet maailmaa *grand toureilla*, kirjallisuudenlajit ovat vahvasti intertekstuaalisia, käännöskirjallisuus on kulkenut yli valtiorajojen, saman maan sisällä on toiminut simultaanisesti monenlaisia kirjoittavia vähemmistöjä ja kirjallisia kulttuureja (ja monet toisinajattelijat ovat joutuneet julkaisemaan ajatuksiaan käsikirjoituksina), kotimaamme sivistyneistö on ollut Ruotsiin kallellaan ja esimerkiksi työväki muuten kansainvälisesti toimeliasta. Uudet mediat taas ovat translokaalisen viestinnän aluetta ja mahdollistavat alueellisesta kehiksestä irtautuneiden uudenlaisten

ryhmittymien ja suhdeverkostojen muodostumisen. Silti kansalliset stereotyyppit ja tutkimusmetoditkin ovat piintyneet syvälle kulttuuriseen keskusteluun.

Suomen jo ohivierineen juhluvuoden yhtenä kommentaari-teoksena voi pitää Heidi Grönstrandin ja tutkijajoukon teosta niistä tavoista, joilla kirjallisuus haastaa perinteisiä kansallisen rajoja. Teoksessa on aitoa muistutuksen henkeä tällaisen ajattelun kapeudesta. *Kansallisen katveesta* teroittaa mieliin sen, että kotimaista kirjallisuutta on aina laadittu eri kielillä, Suomen rajoja ylittäen sekä rajojen käsitteitä haastaen. Teos ei ota lähtökohdakseen kosmopoliittisuutta, jossa monet kansainväliset sosiologit ovat paikantaneet ilmeisiä länsimaisen yhtenäistävän perspektiivin ja vanhan imperialismiin vaaroja. Teos ei myöskään fokusoi paikallisiin kulttuureihin, vaan sen sijaan etsii rajojen ylitysten erilaisia paikallisia ilmenemisiä. Transnationalismista, kulttuuriyhteyksien verkostoista, raja-alueiden kirjallisuuksista sekä epäyhtenäisistä, hybridisistä ja sekoittuneista identiteeteistä on puhuttu eri alojen tutkimuksessa paljon. Toiseuden ja rekognition kysymyksiin keskittyneet tutkimusvirtaukset taas ovat korostaneet eettisen lähestymistavan merkitystä ja sitä, että erilaisia näkökulmia maailmaan ei pidä vain suvaita vaan yrittää aktiivisesti havaita ja ymmärtää, mutta ei sulauttaa yhteen ja samaan. Teos asettuu näin osaksi laajempia, kulttuurienvälistä kommunikaatiota tutkivia kansainvälisiä suuntauksia, vaikka keskittyykin suomalaisen kirjallisuuden kenttään (mikäli tällainen raja on sallittu).

Teoksen kollektiivisesti kirjoitetussa johdannossa käydään läpi ajantasaisia käsitteitä, näkökulmia ja metodeja, joiden avulla voidaan haastaa ajatusta kansalliskirjallisuudesta, osoittaa kotimaisen kirjallisuuden monimuotoisuutta ajallisesti, paikallisesti ja kielellisesti sekä tutkia kotimaista kirjallisuutta kansallisen rajoja uudelleen paikantavista ja ylittävistä lähtökohdista. Johdanto luo hyvän kuvan siitä, miten kansallinen on kirjallisuudessa ymmärretty esimerkiksi kirjallisuushistorioita kirjoitettaessa – kansallisen kirjallisuuden tarinat ovatkin varsin poleeminen laji – ja miten kansallisen rajat ohjaavat jatkuvasti tutkijoiden ajattelua. Johdanto eksplikoi sen, miksi tiedostamaton kansallinen ajattelu on ongelmallista ja harhaanjohtavaa katsottaessa kirjallisuutta itseään ja sen monisuuntaisia kulttuuriyhteyksiä. Samalla johdanto tarjoaa lyhyen katsauksen nykytutkimuksen kansallisia rajoja haastaviin käsitteisiin (kuten transnationaalisuus, yhteenkietoutuma tai kosmopoliittinen katse) ja niihin metodeihin, joilla piintynyttä kansallisajattelua voidaan paremmin tiedostaa ja välttää kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksessa. Esimerkiksi imagologiana tunnettua kulttuuristen stereotyyppien tutkimusta kirjoittajat eivät tarkastele, mutta johdanto on kaiken kaikkiaan ajantasainen katsaus ylijärjestyksen käsitteistöön ja lukemisenarvoinen kaikille kirjallisuudenhistorian muodostumisesta kiinnostuneille.

Kansallisen katveesta on luonteeltaan keskustelun avaus ja muistutus. Se on sivumääräisesti melko suppea ja koostuu johdannon jälkeen valikoivista näkökulmista, joiden avulla ei pyritäkään luomaan kattavaa kuvaa siitä, mitä ylijärjestyksen kirjallisuus kokonaisuutena voisi olla, vaan tarjoamaan joitakin näkökulmia kirjoittajien omista tutkimusaiheista. Heidi Grönstrand ottaa lähtökohdakseen kielen: monet kotimaisina pidetyt

kirjailijat ovat kirjoittaneet eri kielillä (kuitenkin vailla uskonnollista kielillä puhumisen taidon konnotaatiota). Keskeisenä esimerkkinä on Kjell Westön tuotanto; varhaisempia monikielisiä kirjailijoita edustavat esimerkiksi Kersti Bergroth ja Henrik Tikkanen. Ralf Kaurasen eheän artikkelin kohteena on sarjakuvan arvostuksen muutos: aiemmin marginaalisena pidetty sarjakuva on noussut kulttuuripolitiikan eturiviin ja kansalliseksi vientituotteeksi, jota markkinoidaan valtiollisia instituutioita myöten uuden suomalaisen kulttuurin lippulaivana maailmalla. Kukku Melkas ja Olli Löytty muistuttavat monikulttuurisuudesta Suomen rajojen sisällä ja tarttuvat erittäin ajankohtaiseen kysymykseen siitä, kenellä on oikeus kirjoittaa etnisistä vähemmistöistä ja milloin tuo äänenkäyttö voi saada eettisesti ongelmallisen luonteen. Mikko Pollari keskittyy artikkelissaan Suomesta pois päin suuntautuvaan liikkeeseen ja käännöskirjallisuuteen kartoittaessaan amerikansuomalaisen työväenliikkeen vaikuttajan Vihtori Kososen kustannustoimintaa ja elämänvaiheita. Hanna-Leena Nissilä perkaa viimeisessä artikkelissa autoetnografisen metodin avulla oman maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden tuotantoa käsittelevän väitöskirjaprosessinsa kulkua.

Teoksen olennainen ansio on sen napakka ja informatiivinen johdanto sekä ajankohtainen muistutus ilmiön monimuotoisuudesta. Avauspuheenvuorona ja keskustelun herättelijänä kirja toimii mainiosti. Muodoltaan se muistuttaa oikeastaan journalin teemanumeroa: siinä lähestytään yhteistä aihetta erilaisista spesifeistä näkökulmista, joita voisi lisätä loputtomiin. Laajemman tutkimuksen summaukseksi tai kokonaiskatsaukseksi teos käy huonommin juuri yksittäisten näkökulmiensa erillisyyden vuoksi. Artikkelien valikoitumista perustellaan pyrkimyksellä esitellä erilaisia kansallisajattelua rikkovia tutkimusmetodeja. Kirja olisi kuitenkin ehjempi, jos mukaan olisi valittu erityisen tärkeitä tai tehokkaita tapoja rikkoa piilevää kansallisajattelua; nyt valikoima määrätty satunnaisemmin kirjoittajien kompetenssin mukaan.

Kattavuutta ilmiön analyysiin tulisi esimerkiksi siitä, että Vihtori Kososen kustannustoiminnan sinänsä oikein eloisan esittelyn sijasta käsiteltäisiin amerikansuomalaisten kirjallista toimintaa ylipäättään eikä vain yhden esimerkin kautta. Ymmärrän, että tätä kokoavaa katsetta vältetään ja henkilölähtöisyys on osin tietoisesti valittu metodologinen väylä. Yksittäisten esimerkkien kautta pyritään valottamaan todellista rajoja ylittävää kirjallista toimintaa, ja esimerkiksi amerikansuomalaisen kirjallisen kentän tutkiminen käyttäisi lähtöoletuksenaan kansallisia rajoja, joita teoksessa halutaan nimenomaan kyseenalaistaa. Lukijalle kokonaiskuvat, joita tuleva tutkimus voi tahtoessaan haastaa, olisivat silti palkitsevia ja kasvattaisivat myös kirjan omaa elinkaarta. Tai oman väitöskirjaprosessin melko väljän autoetnografisen reflektoinnin sijasta voisi laatia kriittisen artikkelin siitä, miten maahanmuuttajakirjallisuudesta ja alan käsitteistä on julkisuudessa ja tutkimuksessa ylipäättään keskusteltu. Ylirajaisuuden ja kielikysymysten historiaakin voisi kartoittaa systemaattisemmin alkaen vaikkapa 1800-luvun kielikiistoista, joihin viitataan lyhyemmin. Kirja välttää tietoisesti tällaisen kokonaiskuvan välittämistä, sillä se ei selvästikään

tahdo lukita tutkimaansa ylijäisyyden ilmiötä johonkin määritelmään tai vain siirtää rajoja jonnekin muualle kuin missä ne tavallisesti ovat. Tällainen avoimuus on viehättäväkin eikä kirjan tarvitse olla tutkimusprosessin suljettu lopputuote, mutta lukija jää silti hieman kaipaamaan kattavampaa tutkimuksellista puheenvuoroa sinänsä kiinnostavien, pätevien ja hyvin kirjoitettujen yksittäisten näkökulmien täydennykseksi.

Kirjoittaja

*Sari Kivistö, professori, Tampereen yliopisto
(sari.kivisto[at]uta.fi)*

